

Petita història de la literatura en un planeta redó, 2

JOAN FRANCESC
MIRA

En els llibres fundacionals de la nostra tradició literària apareixen ja els “estranyos”, els externs, els de fora, com a matèria d’una obra escrita per a ser escoltada o llegida: els feacis o els lotòfags en l’*Odissea*, els perses, els medes i els egipcis en la *Història de les guerres mèdiques* d’Heròdot. La presència d’altres pobles, llengües i cultures, en la literatura antiga, està sempre oscil·lant entre l’estranyesa, la crònica, l’horror i l’entreteniment curiós. Començant per la Bíblia, que és ella mateixa una petita biblioteca literària: els egipcis, els filisteus, els cananeus, o els babilonis hi apareixen com abominables, idòlatres perversos i dignes de les ires de Jahvè. L’únic poble respectable als ulls de Déu som nosaltres mateixos, els hebreus, i Déu parla la nostra llengua, que és la llengua. La resta, parlen llengües incomprendibles, producte del fracàs de la torre de Babel. Xenofont en l’*Anàbasi* o Juli Cèsar en *De bello gallico* fan populars els curiosos costums d’orient i d’occident, tan atractius per als lectors de campanyes militars. Però els pobles mateixos, i menys encara els seus idiomes, interessen ben poc. I als romans cultes, hereus en tantes coses dels grecs, no els va interessar gaire la idea de traduir Homer o Plató al llatí: els pocs lectors, gent educada i lletrada, els llegien en l’idioma original. I a qui interessaven els textos escrits en la llengua dels perses, o la literatura oral dels celtas? Tampoc no tinc notícia que Plató o Virgili foren traduïts al caldeu o a l’egipci. Simplement, allò que es feia, es deia o s’escrivia fora del propi cercle no existia. I l’únic exemple de policentrisme és el de l’època hel·lenística, quan al cos-

tat d’Atenes també Alexandria, Antiòquia o Pèrgam són capitals culturals: però era un policentrisme *dins* de la llengua grega. Alguns segles més tard, quan el món grecoromà esdevé un món cristianitzat, quina literatura interessa als cristians cultes d’occident? Encara la llatina, una mica la grega, o no cap. I si alguns dels autors grecs van ser traduïts al siríac, i després a l’àrab (i de l’àrab al llatí, i després a altres llengües), es tractà certament d’obres de filosofia, ciència o medicina, molt més que de literatura. El món de la literatura, doncs, com els altres mons, ha estat sempre perfectament pla, no redó: tenia un centre, nosaltres, i perifèries més o menys remotes. Com les altres dimensions de la història, també la història de la literatura “universal” (vista des d’Europa, és clar: vista des de la Xina no hi ha cas, perquè ells ja es pensen com un món sencer) ha estat un llarg procés d’expansió i d’incorporacions, lentes i dificultoses.

Què en sabíem, per exemple, de les literatures que des de l’occident veiem com

“orientals”? Ben poca cosa. De l’Índia, només havíem conegut el *Panchatantra*, que a través del persa i de l’àrab arriba al llatí en el segle XIII, i d’ací al *Calila e Dimna* castellà, o al *Llibre de les bèsties* de Llull. Després, res, fins que a principis del XX arriba a Europa l’obra més o menys mística de Rabindranath Tagore, passada per l’anglès. I el *Kamasutra*, és clar. De la literatura àrab, els lectors europeus només n’han conegut *Les mil i una nits*, a partir de la traducció d’Antoine Galland, del 1704-1715, amb noms ja tan familiars com Xahrazad, Aladí o Alí Babà. Després, res més, fins ara mateix: quants europeus havien llegit res traduït de l’àrab, abans de llegir Naguib Mahfuz? I per Europa, fins ben entrat el segle XX, les literatures de la Xina o del Japó han estat rigorosament inexistents. No ens ha de sorprendre, aquesta limitació històrica. Fet i fet, l’única història i l’única literatura (els únics mites, les úniques narracions) que hem tingut originàriament com a pròpies, a més de la grega i la romana, han estat les dels llibres de la Bíblia. Els personatges, narracions i temes d’una petita tribu de pastors han format part, al llarg de prop de vint segles, de la substància mateixa de la literatura occidental: un fenomen ben curiós, per a una tradició com l’europea que pretén ser tan racional i tan urbana. Els grecs i els romans sí que representen, sense dubte, aquest projecte urbà i “universal” –fins on l’*oikoumene* arribava, que era poc més que l’entorn del Mediterrani. Ells incorporen a la literatura l’experiència del coneixement de l’exterior –els Argonautes, els viatges d’Hèrcules, Troia, les aventures d’Ulisses, les històries d’Heròdot–, i els romans assumeixen aquest fons narratiu, i hi afegeixen les pròpies cròniques i històries, militars sobretot, d’altres pobles i terres. Després, els europeus renaixentistes heretarem com a propi tot aquest fons de llenguatges literaris, obres, mites, noms, temes, metàfores, teatre i poesia, faules d’Esop i la invenció de la novel·la i del teatre. Continuarà.

«EL MÓN DE LA LITERATURA, DONCS, COM ELS ALTRES MONS, HA ESTAT SEMPRE PERFECTAMENT PLA, NO REDÓ: TENIA UN CENTRE, NOSALTRES, I PERIFÈRIES MÉS O MENYS REMOTES. COM LES ALTRES DIMENSIONS DE LA HISTÒRIA, TAMBÉ LA HISTÒRIA DE LA LITERATURA “UNIVERSAL” HA ESTAT UN LLARG PROCÉS D’EXPANSIÓ I D’INCORPORACIONS, LENTES I DIFICULTOSES»